

УДК 81'243:378.016

Козуб Г.М., Тукова Т.В.
Українська медична стоматологічна академія**ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ СВІДОМОСТІ СТУДЕНТІВ-ІНОФОНІВ (УСНЕ МОВЛЕННЯ)**

Анотація. У статті досліджується проблема формування мовної свідомості іноземних студентів у зв'язку з вивченням професійної медичної лексики в процесі опанування усного мовлення. Автори доводять, що мовна свідомість студента-інофона формується поступово, починаючи з початкового рівня А1, де студент отримує поняття про процес мовлення, особливості спілкування, фонетичні, графічні та граматичні норми української мови, але подальше формування мовної свідомості відбувається на етапі В2 при вивченні професійної лексики. У роботі представлені основні форми та методи роботи з іноземними студентами під час знайомства з професійною лексикою.

Ключові слова: мовна свідомість, процес мовлення, студент-інофон, комунікативна компетенція, полілог, усне мовлення.

Kozub H.M., Tukova T.V.
Ukrainian Medical Stomatological Academy**THE FORMATION OF LANGUAGE CONSCIOUSNESS
OF STUDENTS-INOFONS (ORAL SPEECH)**

Summary. The article is concerned with the problem of forming language consciousness of foreign students with regard to the study of professional medical vocabulary in oral speech. The authors prove that language consciousness of an inofon student is formed gradually, starting from A1 level, where the student gains an understanding of the speech process, communication features, phonetic, graphic and grammatical norms of the Ukrainian language, and finishing with the formation of the language consciousness at B2 level, at the stage of learning professional vocabulary. The paper presents and illustrates the main forms and methods of working with foreign students in the process of their being acquainted with professional vocabulary.

Keywords: linguistic consciousness, speech process, student-inophone, communicative competence, polylog, verbal speech.

Постановка проблеми. В останні роки у закладах вищої освіти України впроваджується вивчення української мови як іноземної. Але у її викладанні ще існує багато проблем, хоча випущені підручники з української мови як іноземної, тести, контрольні завдання, тощо [8]. Ще не до кінця вироблена методика викладання, відбувається пошук підходів та ефективних методів навчання. Уже на початковому етапі студент-інофон отримує поняття про процес мовлення, особливості спілкування, основні фонетичні, графічні та граматичні норми української мови, але подальше поглиблене формування мовної свідомості відбувається на етапі В2 при вивченні професійної лексики. Саме усне мовлення відображає рівень засвоєння студентом-іноземцем слів, умінь побудувати словосполучення, речення, використати мовні кліше. Процес вивчення мови має прагматичну спрямованість: в ньому домінує навчання комунікації у навчально-професійній та професійній сферах, яке йде паралельно з досягненням мовної компетенції у соціально-побутовій і соціально-культурній сферах [1, с. 22].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вченими (В. Винник, Ю. Турченко, К. Гейченко, Б. Сокіл) розглядаються різні аспекти методики викладання української мови як іноземної. Б. Сокіл, зокрема, визначає такі методи: 1) граматично-перекладний; 2) усвідомлено-зіставний; 3) аудіолігвальний; 4) аудіовізуальний; 5) комунікативний [12, с. 14–15]. Р. Груес, Н. Калашник, М. Сітковська, Ю. Юсеф та інші, в свою чергу, відзначають як найважливішу професійну якість комунікативну складову. У працях З. Попової, Й. Стерніна представлено оригінальний погляд на мовну свідомість. Виокремлюючи три види мовної

свідомості, вони доводять, що когнітивна свідомість пов'язана з пізнавальною діяльністю людини, мовна свідомість є складовою, аспектом комунікативної свідомості, яка розглядається як інтегральний компонент когнітивної свідомості нації [13].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Формування мовної свідомості студентів-інофонів у процесі комунікації українською мовою знаходиться на стадії розробки, воно не було предметом спеціального вивчення методистів та лінгвістів. Зрозуміло, що основна мета мовної підготовки студентів-іноземців – навчання спілкуванню мовою тієї країни, де вони навчаються, а саме – українською мовою. Адже «сутність спілкування – в обміні мовленнєвими актами. А відповідно до теорії діяльності (О.О. Леонтьєв, І.О. Зимня), будь-який акт діяльності, в тому числі і мовленнєвої, складається з дій, які в свою чергу, мають певну структуру і можуть бути реалізовані на різних рівнях: від рівня фонем до власне висловлювання, вільної мови» [3, с. 38].

Формулювання цілей статті. Мета цього дослідження – простежити, як формується мовна свідомість студента-іноземця у професійному спілкуванні, які форми та методи роботи застосовуються на заняттях з української мови як іноземної на етапі В2, як добирається лексичний та граматичний матеріал, як проводиться робота з текстами перед їхнім вивченням та після.

Виклад основного матеріалу дослідження. Щоб створити власне висловлювання, монологічне чи діалогічне, у іноземних студентів повинні сформуватися певні вміння і навички володіння мовним і мовленнєвим матеріалом різних рівнів. Це і є предметом вивчення на початковому етапі навчання мови. На етапі В2 ці вміння доповню-

ються навичками професійного спілкування як в усному, так і в писемному мовленні.

К.І. Гейченко, Ж.М. Рагіна вважають, що у процесі мовної підготовки іноземних студентів-медиків й уточненні змісту їхнього навчання важливо розглянути професійно-комунікативну компетенцію лікаря, яка розуміється як синтез мовної, мовленнєвої та соціокультурної субкомпетенцій [3, с. 39].

Ю. Юсеф зазначає, що ефективність професійної мовної комунікації майбутніх спеціалістів медичного профілю базується на засвоєнні ними правил та норм усного та писемного мовлення, їхньому застосуванні в різних професійних ситуаціях [17]. Вирізняються основні показники та критерії комунікативної компетентності студентів-майбутніх лікарів, до яких належать:

1) мовна компетенція (знання мови, володіння мовними вміннями та навичками);

2) мовленнєва компетенція (вміння використовувати мовні засоби);

3) предметна компетенція (відображення у свідомості картини світу – предметів, явищ та взаємозв'язку між ними на базі активного володіння загальною лексикою);

4) прагматична компетенція (здатність втілювати мовленнєву діяльність, зумовлену комунікативною метою, свідомо робити відбір необхідних форм, типів функціонально-стильових різновидів мовлення).

Робота починається у 2 семестрі 2 курсу з вивчення «Загальнонаукової, міжгалузевої і вузькоспеціалізованої термінології» спочатку на рівні слів: *суть, суттєвий, теорія, теоретичний, система, систематизувати, практика, практичний, метод, методика*, тощо. Плідними постають завдання пояснити значення спільнокоренових слів: *грунт – ґрунтуватися, досліджувати – дослідження* і под. Добір синонімів, антонімів, спостереження за омонімічними явищами, стилістично розмежованими лексемами та сполуками допомагає усвідомленню засвоєнню спеціальної лексики медичного спрямування. На наступному етапі даються завдання на складання словосполучень різноманітного граматичного спрямування: *навколишній + світ, живий і неживий + природа; результати + наукові дослідження, форма + людське пізнання* тощо. Словосполучення поступово ускладнюються: *постукувати за допомогою зонда, виявити зубний камінь, тримати стоматологічне дзеркало* і т.ін. Лише пізніше подається текст про науку та проводиться робота з ним. Особливо важливою у формуванні професійної мовної свідомості є відповіді на запитання та переказ тексту, що передбачає модифікацію синтаксичних конструкцій, побудову речень за моделями та перші діалоги загального характеру [7; 9; 11; 12].

На наступних заняттях продовжується знайомство студентів-інофонів із елементами українського термінологічного апарату біології та анатомії. Обов'язково є подача лексики на початку заняття із перекладом англійською мовою: *клітина – cell, тканина – tissue* та под. Для розвитку усного мовлення корисними є завдання закінчити речення (*Організм – це..., Всі клітини, тканини, органи тісно...*). Важливо весь час повторювати граматичний та лексичний матеріал, який вивчався раніше, доцільно використовувати

ти концентричний принцип розташування матеріалу. Відпрацювання навичок володіння вивченим на занятті матеріалом постійно проводиться на базі текстів («*Організм як ціле*», «*Будова клітин*» тощо).

Робота над медичною лексикою стоматологічного напрямку починається з тем «*Терміни-найменування стоматологічних захворювань*», «*Терміни на позначення причин стоматологічних захворювань*», «*Терміни на позначення методів і способів обстеження та лікування*».

Базовою для побудови висловлювання постає лексика: 1) загальноновживана: *хвороби та симптоми, біль* і т.п.; 2) термінологічні сполучення: *зубний біль, біль ниючий, гострий, пульсуючий* і т.п.; 3) терміни: *пальпація, перкусія*, тощо. Методично доцільним прийомом виявляється посередництво рідної мови студентів, якою вони навчаються у ЗВО.

Професійна потреба у побудові діалогу з пацієнтом обумовлює важливість опрацювання цієї надважливої форми усного спілкування у медичній сфері. На початку подаються готові діалоги для читання (усне мовлення розглядається разом з іншими видами діяльності аудіюванням, читанням, говорінням та письмом). Поступово переходимо до самостійного їх складання: скласти діалог «лікар-пацієнт» за вказаною моделлю, використати типові конструкції у мовленні лікаря «*На що ви скаржитесь?*», «*Що вас турбує?*» тощо, відповісти на запитання за діалогом, скласти та розіграти діалог за ситуацією:

1. Ви – лікар. До вас прийшов пацієнт, який скаржиться на зубний біль. Розпитайте його, огляньте ротову порожнину, розкажіть пацієнтові, що ви будете робити під час огляду і які інструменти будете використовувати. Використуйте типові команди стоматолога.

2. Ви – хворий. У вас заболів зуб. Ви прийшли на прийом до стоматолога-терапевта. Розкажіть, на що ви скаржитесь, розпитайте лікаря, як саме він буде оглядати, для чого він постукує по зубах і прощупує ясна і щоки із зовнішнього боку. Спитайте, чи буде лікар зразу свердлити зуб.

Усне мовлення як прототипна форма комунікації найбільш поширена форма спілкування в усіх формах діяльності людини. При сприйнятті мовлення на слух у студентів-іноземців виникає чимало труднощів [10; 15; 16]. Специфіка інтонування різних типів речень, норми наголосу та його смислорозрізнавальна роль, тональність бесіди на специфічні медичні теми – це лише частка проблем, котрі слід враховувати при формуванні навичок усного спілкування студентів-інофонів у медичній сфері.

Висновки і пропозиції. Таким чином, із мови вивчення українська мова стає засобом професійного спілкування, адже студенти проходять клінічну практику і їм необхідно долучатися до професійної комунікації, тому вони повинні не лише володіти лексико-граматичними засобами, які обслуговують комунікацію лікаря та пацієнта. Студенти-практиканти повинні вміти:

1) спілкуватися під час практики на професійну тематику, розуміти мовлення у природньому темпі та говорити граматично правильно;

2) вести діалог-розпитування «практикант – пацієнт», «лікар – практикант», «медсестра –

практикант» та виконувати інші завдання, що стосуються читання літератури, заповнення медичної документації тощо [2, с. 27].

Залучення до навчального процесу інтерактивних форм навчання, діалогів, полілогів має розвиваючий характер, дозволяє перейти від занять інформативного типу до занять прагматичної спрямованості, коли іноземні студенти можуть використати одержану інформацію в навчальних ситуаціях, що близькі до реально-

го спілкування. Існуючі підручники української мови за професійним спрямуванням для медичних ЗВО мало відповідають програмі та містять чимало недоречностей. Перед викладачами постає завдання укладання комунікативно спрямованого підручника, який би містив систему завдань по складанню діалогів у різних ситуаціях спілкування у медичному середовищі з урахуванням синтагматично обумовлених сполучень різного ступеня складності.

Список літератури:

1. Бельї В.В. Професійно орієнтоване навчання руському мові іноземних учасників у медичному навчальному закладі. *Проблеми викладання російської наукової лексики студентам-іноземцям* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (30-31 березня 2017 р.). Харків, 2017. С. 22–26.
2. Васенко Л.А. Обучение иностранных студентов аргументированному монологическому высказыванию. *Проблеми викладання російської наукової лексики студентам-іноземцям* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (30-31 березня 2017 р.). Харків, 2017. С. 27–29.
3. Гейченко К.І. Формування професійно-комунікативної компетенції у іноземних студентів-медиків. *Методологія та практика лінгвістичної підготовки іноземних студентів* : Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції. Харків : ХНМУ, 2017. С. 38–40.
4. Гусарчук А.А. Преодоление коммуникативных неудач. *Методологія та практика лінгвістичної підготовки іноземних студентів* : Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції. Харків : ХНМУ, 2017. С. 56–62.
5. Клочко Т.В. Изучение медицинской лексики и терминологии как компонент профессиональной подготовки будущих врачей. *Методологія та практика лінгвістичної підготовки іноземних студентів* : Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції. Харків : ХНМУ, 2017. С. 107–114.
6. Ковальчук Е.В. О коммуникативном подходе к работе с текстом в иностранной аудитории. *Методологія та практика лінгвістичної підготовки іноземних студентів* : Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції. Харків : ХНМУ, 2017. С. 43–45.
7. Козуб Г.М. Розвиток усного мовлення іноземних студентів на початковому етапі вивчення мови. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету*. Вип. 38. Серія «Філологічні науки». Ізмаїл, 2018. С. 116–119.
8. Козуб Г.М. Система тестів з української мови як іноземної для студентів усіх спеціальностей. Практикум. Полтава : ПолтНТУ ім. Юрія Кондратюка, 2010. 38 с.
9. Козуб Г.М., Тукова Т.В. Преимущество в работе над научным стилем речи на продвинутом этапе обучения русскому языку студентов-иностранцев. *Проблеми викладання російської наукової лексики студентам-іноземцям* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (30-31 березня 2017 р.). Харків, 2017. С. 47–50.
10. Кубрак А. Основные трудности понимания русской речи на слух в формировании навыков усного общения студентов-иностранцев. *Методологія та практика лінгвістичної підготовки іноземних студентів*. Харків : ХНМУ, 2017. С. 161–169.
11. Лещенко Т.О. Читаємо українською : посібник для іноземних студентів I-II курсів (соціокультурний аспект). І ч. Полтава, 2018. 129 с.
12. Сокол Б. Методи вивчення української мови як іноземної та їх характеристика. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*. Вип. 2. 2007. С. 14–18.
13. Стернин И.А. Коммуникативное и когнитивное сознание. *С любовью к языку*. Москва-Воронеж, 2002. С. 44–51.
14. Тукова Т.В., Козуб Г.М., Лещенко Т.О. Сучасні акценти в навчанні іноземної мови професійного спілкування на етапі В2. *Актуальні питання медичної (фармацевтичної) освіти іноземних громадян: проблеми та перспективи* : збірник статей навчально-наукової конференції з міжнародною участю. Полтава : Українська медична стоматологічна академія, 2018. С. 98–100.
15. Тукова Т.В., Козуб Г.М., Мартыросян Л.І. Використання дієслівних омографів у формуванні комунікативної свідомості студента-медика. *Актуальні проблеми сучасної вищої освіти в Україні* : Матеріали навчально-наукової конференції з міжнародною участю. Полтава, 2019. С. 229–231.
16. Тукова Т.В. Омографы в медицинском дискурсе: акцентологический аспект. *Мова і культура*. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2014. Вип. 17. Т. УП (175). С. 256–258.
17. Юсеф Ю.В. Теоретичні засади формування комунікативної компетентності майбутніх лікарів. *Педагогічний процес: теорія і практика*. 2013. Вип. 3. С. 187–194.